Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

[redacted]

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Behandeld door
[redacted]

Betreft Kabinetsreactie op Farmers Defence Force brief "Juridische beschouwing stikstofbrief"

Ons kenmerk
DGLGS / 108759826

Uw kenmerk
2026Z15928/2026D42466

Bijlage(n)

Geachte heer [redacted]

De stikstofproblematiek is de afgelopen jaren uitgegroeid tot één van de meest complexe problemen in Nederland. Het kabinet heeft op 26 juni jl. een maatregelenpakket gepresenteerd om eindelijk uit de stikstofimpasse te komen. Het pakket is erop gericht om boeren duidelijkheid te bieden, de natuur te herstellen, bouwers weer te kunnen laten bouwen en weer vergunningen te kunnen verlenen. De wettelijke en juridische grondslag voor deze maatregelen zijn onder andere verankerd in de Omgevingswet en de Europese verplichtingen onder de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn. Het maatregelenpakket is erop gericht om in balans aan deze verplichtingen te voldoen.

Het kabinet is zich er zeer van bewust dat de voorgenomen stikstofmaatregelen forse inspanningen vragen van alle sectoren en ingrijpend zijn voor agrarische ondernemers. Het kabinet ziet het daarom ook als essentieel dat er handelingsperspectief voor agrarische ondernemers is en blijft. Het kabinet stelt daarvoor substantiële financiële middelen beschikbaar en zal een concreet ondersteuningspakket uitwerken, dat betrekking heeft op verschillende ontwikkelrichtingen. Boeren krijgen de tijd en ondersteuning om de benodigde transitie te maken door te innoveren, extensiveren, omschakelen, verplaatsen of beëindigen. Het pakket geeft ondernemers daarbij ook duidelijkheid.

Desondanks blijven de maatregelen volgens FDF in strijd met het recht van agrariërs op vrijheid van ondernemerschap en het recht van agrariërs op ongestoord genot van eigendom. Ik ga hieronder in op deze juridische overwegingen.

Recht op vrijheid van ondernemerschap
FDF stelt dat het stikstofplan in strijd zou zijn met het recht op vrijheid van ondernemerschap - een recht dat wordt erkend in het Handvest van de grondrechten van de EU - omdat de maatregelen niet rechtmatig de vrijheid van ondernemerschap zouden inperken. Het kabinet begrijpt deze zorgen maar deelt deze conclusie niet.

Ten eerste is het belangrijk op te merken dat de vrijheid van ondernemerschap geen absoluut recht is. Het kan worden ingeperkt met het oog op het bredere publieke belang. Uiteraard moet het daarbij altijd gaan om noodzakelijke,

geschikte en evenredige maatregelen. Dat is met het voorliggende pakket verzekerd. Het is uiteindelijk aan de rechter om de rechtmatigheid van de maatregelen te beoordelen.

Daarbij biedt het maatregelenpakket ook een evenwichtige aanpak, op het weer mogelijk maken van ontwikkelingen, het op gang brengen van vergunningverlening en het kunnen afwijzen van handhavingsverzoeken en verzoeken tot intrekking van vergunningen. Om dat mogelijk te maken, is het noodzakelijk maatregelen te treffen om de natuur op orde te brengen, wat overigens ook een grondwettelijke opdracht (artikel 21 van de Grondwet) en een internationaalrechtelijke verplichting is, en wat van belang is voor een voor de mens leefbare aarde en dus relevant is in het licht van het fundamentele recht op leven en gezondheid.

Recht op ongestoord genot van eigendom
FDF stelt dat het recht op ongestoord genot van eigendom door het stikstofplan geschonden zou worden en dat de voorgestelde maatregelen afbreuk doen aan de rechten van agrariërs die aan hen zijn verleend.

Bij gevallen waarin eigendom wordt beperkt komt de vraag aan de orde of sprake is van een ongeoorloofde inbreuk op het recht op ongestoord genot van eigendom als bedoeld in artikel 1 van het Eerste Protocol bij het Europees Verdrag voor Rechten van de Mens (EVRM). Zoals het FDF ook aangeeft in zijn brief is dat eigendomsrecht overigens niet absoluut en mag het in het algemeen belang worden beperkt, waarbij geldt dat de beperking in dat geval noodzakelijk, geschikt en proportioneel moet zijn.

Het maatregelenpakket zoals gepresenteerd op 26 juni jl. geeft geen reden om aan te nemen dat het pakket in strijd is met het recht op ongestoord genot van eigendom. Er is sowieso in het pakket niet voorzien in ontneming van eigendom, wel in maatregelen die het gebruik van eigendom reguleren en dus beperkingen met zich kunnen brengen. Deze maatregelen zijn noodzakelijk, geschikt en proportioneel. Zoals in het voorgaande al is aangegeven, is sprake van een evenwichtig pakket én van zwaarwegende maatschappelijke belangen die met dat pakket worden nagestreefd en van verplichtingen van hoger recht. Het kabinet houdt bij de vormgeving van maatregelen, waar relevant of aan de orde, rekening met het recht van eigendom en een evenwichtige vormgeving.

Wetmatigheid
FDF stelt dat de voorgestelde maatregelen niet wetmatig (lees: rechtmatig) zijn omdat ze in strijd zouden zijn met het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Het kabinet ziet dit anders. Het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) is een van de onderdelen van het Verdrag betreffende werking van de EU (artikelen 38 tot en met 44 VWEU). Onderdeel van datzelfde verdrag zijn de milieu-artikelen (artikelen 191, 192 en 193 VWEU) die betrekking hebben op een hoogwaardige milieubescherming, het voorzorgsbeginsel en een aanpak bij de bron. Deze bepalingen zijn gelijkwaardig en bij de Europese wetgeving wordt ernaar gestreefd de verschillende doelen goed met elkaar te verenigen. Een duurzame landbouw, zoals met het pakket van 26 juni jl. wordt nagestreefd, verhoudt zich goed met zowel het GLB als de milieu-artikelen en de daarop gebaseerde EU-wetgeving.

Noodzakelijkheid en evenredigheid van de maatregelen
FDF betwist de noodzakelijkheid en evenredigheid van de maatregelen, onder andere omdat bepaalde onderzoeken niet zijn gedaan (zoals een

isotopenonderzoek) of omdat de noodzakelijkheid niet zou blijken uit berekeningen (bijvoorbeeld omdat sprake is van een onzekerheidsfactor bij het bepalen van ammoniakbijdragen).

Ik herhaal dat het kabinet zich zeer bewust is van de gevolgen van de maatregelen voor agrariërs. De overheid heeft deze af te wegen tegen andere zwaarwegende zaken van algemeen belang, waaronder het creëren van ruimte voor vergunningverlening, ook in de agrarische sector en behoud van natuur. De noodzakelijkheid en evenredigheid van de maatregelen volgt, naast uit diverse onderzoeken van de afgelopen jaren, ook uit de reflecties van het Planbureau voor de Leefomgeving[1] en de Landsadvocaat[2]. Zij stellen respectievelijk dat met het maatregelpakket een belangrijke stap gezet kan worden om de natuur in Nederland te verbeteren en de stikstofuitstoot te verlagen, en dat het maatregelpakket perspectief biedt voor zowel natuurherstel als het op gang brengen van vergunningverlening.

[redacted]

[1] PBL Reflectie op 'Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof'
[2]Advies Landsadvocaat maatregelenpakket